

ΠΑΙΔΕΙΑ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ ΚΑΙ ΑΝΩΤΑΤΑ ΣΧΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τοῦ κ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Κ. ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Ὁ τρόπος τῶν ἐξετάσεων στὰ Πανεπιστήμια καὶ τὰ ἄλλα Ἄνωτατα Ἐκπαιδευτικά Ἰδρύματα φρονοῦμε ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπισθῇ, ἐρευνηθῇ, καὶ ἐκτιμηθῇ μεμονωμένα καὶ ἄσχετα μὲ τὸ ὄλο σύστημα τῆς συγχρόνου ἀνωτάτης ἀλλὰ καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδευσεως πὺ ἐπικρατεῖ σὲ μιὰ χώρα διότι ὄλα τὰ ἐπὶ μέρους θέματα τῶν δύο αὐτῶν μορφῶν ἐκπαιδευσεως (ὅπως καὶ οἱ δύο αὐτὲς σὰν σύνολο) εὐρίσκονται σὲ στενὴ συνάρτηση καὶ ἀλληλεξάρτηση. Αὐτὸ πὺ πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας ὅταν ἐξετάζουμε τὰ προβλήματα τῆς ἐκπαιδευσεῶς μας εἶναι ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος σύγχρονη ἐκπαιδευτικὴ πραγματικότητα, ὅπως ὄντως ὑπάρχει, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ ἱστορία μας.

α) Ἡ σύγχρονη ἐκπαιδευτικὴ μας πραγματικότητα (ὅπως ἔχει διαπιστωθῆ ἀπὸ κάθε ἀσχολούμενο μὲ αὐτὴ, πὺ τὴν ἀγαπᾷ ἀλλὰ ἀγαπᾷ ἐξ ἴσου καὶ τὴν ἀλήθεια), δείχνει ὅτι τὸ ἐπίπεδο τῆς ἐκπαιδευσεως στὴν χώρα μας ποσοτικά καὶ ποιοτικά ὑπολείπεται πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ ἐπιθυμητό, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς ἐκπαιδευσεως τῶν δυτικῶν χωρῶν.

β) Ὅλοι συμφωνοῦμε ὅτι πρέπει νὰ ἀλλάξουμε καὶ νὰ βελτιώσουμε τὸ σύστημα τῆς ἐκπαιδευσεῶς μας. Πρὸ πάσης, ὄμως, μεταβολῆς πρέπει νὰ διαγνώσουμε σωστὰ τὰ αἷτια τῆς ὑστερησεῶς μας. Τὰ αἷτια αὐτὰ συνδέονται μὲ τὴν ὄλη μας ἱστορία καὶ εἶναι βαθύτερα καὶ δυσυπέμβλητα ὄσο εἶναι καὶ τὰ Ἰμαλάια ὄρη γιὰ τὸν πεζοπόρο. Ἡ μακραίων τουρκοκρατία μᾶς προξένησε μιὰ τόσο καθολικὴ καθυστέρηση στὴν ἐξέλιξη τοῦ ὄλου πολιτισμοῦ μας, πὺ καὶ σήμερα ἀκόμα πολλοὶ λίγοι ἀπὸ τοὺς σύγχρονους Ἕλληνες μποροῦν σωστὰ νὰ ἐκτιμήσουν. Οἱ πολλοὶ πόλεμοι γιὰ τὴν ἀπολύτρωση τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν καὶ ἑδαφῶν ὑπῆρξαν ἓνα ἄλλο βασικὸ αἷτιο καθυστερήσεως, ὄχι μόνο τῆς

Σημ. Συντάξεως: Μετὰ τὸ ἄρθρον τοῦ Καθηγητοῦ κ. Κλ. Β. Μπανταλούκα, ἀκολουθεῖ τὸ παρὸν μὲ τὴν εὐχὴν ὅπως ἀκολουθήσουν καὶ ἕτερα ἐπὶ τοῦ θέματος.

παιδείας μας αλλά και της οικονομικής μας ανάπτυξεως. Ἡ φράση τῆς πρώτης βασίλισσας Ἀμαλίας ὅτι «πρῶτα θά πάrouμε τὴν πόλην καὶ ὕστερα θά κατασκευάσουμε σιδηροδρόμους» εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὴ.

Ἔνα τρίτο αἶτιο εἶναι ἡ βαθειὰ ἀντίθεση μεταξύ τῶν πνευματικῶν ρευμάτων τοῦ Ἀρχαϊκοῦ Λογιοτατισμοῦ καὶ τοῦ Πνευματικοῦ Δημοτικισμοῦ (ποῦ εἶναι διάφορος ἀπὸ τὸν γλωσσικὸν δημοτικισμό), ποῦ ἔφερε ἀκαταστασία καὶ μεγάλη σύγχυση στὴν ἐκπαίδευση τῆς χώρας.

Τέλος, σὰν τέταρτο αἶτιο θά ἔπρεπε νὰ σημειωθῇ ἡ ἐντονὴ πολιτικὴ καὶ κομματικὴ διαίρεση τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία καὶ στὸ πρόσφατο ἀκόμη παρελθὸν ἀνήγαγε τὴν ἐκπαίδευση σὲ πολιτικὸ ζήτημα, μὲ τὴν στενὴν τῆς λέξεως ἔννοια, δηλαδὴ σὲ ζήτημα ἐν πολλοῖς κομματικῶν καὶ προσωπικοῦ πείσματος. Σπάνια ἐπρυτάνευσε ἡ νηφαλιότης, ἡ ἀντικειμενικότης, ἡ πραγματοκρατικὴ ἀντίληψη τοῦ ζητήματος καὶ ἡ βαθειὰ του ἐπίγνωση.

Ἴδου ποῖα ἦταν τὰ βασικὰ αἶτια τῆς ἐκπαιδευτικῆς μας κακοδαμονίας. Περισσότερη ἀνάπτυξη μπορεῖ ὁ ἀναγνώστης νὰ εὔρη στὰ ἄρθρα τοῦ συναδέλφου κ. Ξηροτύρη, «Παιδεία ἢ Ἀντιπαιδεία», ποῦ δημοσιεύθηκαν στὴν «Θεσσαλονίκη» στίς 6-7-8-9 Δεκεμβρίου 1971 καὶ ποῦ ἀνατυπώθηκαν σὲ φυλλάδιο 34 σελίδων. Κατόπιν τῆς ἐκθέσεως τῶν ἀνωτέρω αἰτίων τίθεται τὸ ἐρώτημα ἂν μποροῦμε νὰ βελτιώσουμε τὴν παιδεία μας καὶ πῶς. Ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα ἀσφαλῶς εἶναι δυσχερέστατη. Καὶ σπανίως μπορεῖ νὰ εἶναι πλήρης καὶ νὰ καλύπτῃ ὅλα τὰ ζητήματα καὶ ὅλες τὶς πλευρὰς τους, ὅταν προέρχεται ἀπὸ ἓνα μόνον ἄνθρωπο. Οἱ βελτιώσεις αὐτὲς ἐξαρτῶνται ἀπὸ τέσσαρες τομεῖς, ἥτοι ἀπὸ τὸν τομέα τῆς Πολιτείας, ἀπὸ τὸν τομέα τῶν Πανεπιστημίων καὶ τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν, ἀπὸ τὸν τομέα τῶν Φοιτητῶν, ἀπὸ τὸν τομέα τοῦ ὄλου Πνευματικοῦ Περιβάλλοντος.

α) Ἡ παιδεία καὶ ἰδίως ἡ ἀνωτάτη πρέπει νὰ περιμένῃ ἀπὸ τὴν πολιτεία πρῶτα πρῶτα ἀριθμὸν εἰσακτέων κάθε χρόνον φοιτητῶν ἀνάλογα μὲ τὶς προσωπικῆς κτιριακῆς καὶ τεχνικῆς γενικώτερα δυνατότητες τῶν Πανεπιστημίων.

Ὑστερα πρέπει νὰ περιμένῃ ἐξασφάλιση ὄλων τῶν ἀπαιτουμένων ὄρων γιὰ τὴν κανονικὴ καὶ ἐλεγμένη πλήρωση τῶν ὑπαρχόντων κενῶν ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν ἀναγκῶν ποῦ θά προκύψουν σὲ ἐκπαιδευτικὸ προσωπικὸ καὶ ἰδίως σὲ καθηγητὲς καὶ ὕφηγητὲς. Οἱ βοηθοὶ καὶ οἱ ἐπιμελητὲς ποῦ ἀρχίζουν νὰ εἶναι ἐπαρκεῖς σὲ ἀριθμὸν πρέπει νὰ γίνουν ἀπαραίτητα ἐπαρκεῖς καὶ σὲ ποιότητα, μὲ τὴν βαθμιαία ἀποστολὴ δύο ἢ τρία χρόνια στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ προχωρημένους σπουδῆς. Ἐὰν σὲ ὠρισμένους κλάδους (ὅπως συμβαίνει τώρα μὲ τὴν Γεωγραφία καὶ ὄλους τοὺς ὑποκλάδους τῆς, δὲν ἔχουμε εἰδικούς γιὰ νὰ τοὺς κάνουμε καθηγητὲς καὶ γιὰ νὰ καταρτίσωμε τμήματα γεωγραφίας στίς σχολῆς μας φυσικῶν ἐπιστημῶν), μᾶς ἐπιβάλλεται νὰ στείλωμε περὶ τοὺς 20 φιλοδόξους, φιλοτίμους καὶ ὠρίμους νέους στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ νὰ ἀποκτήσουμε τοὺς εἰδικούς ποῦ μᾶς χρειάζονται. Ἡ πολιτεία ὅταν δὲν ἔχη εἰδικούς εἶναι εὐκόλο νὰ τοὺς ἀποκτήσῃ. Ἀρκεῖ νὰ τὸ θέλῃ καὶ νὰ περιμένῃ τὸν χρόνον ποῦ χρειάζεται γιὰ νὰ τοὺς ἔχη ἐτοιμούς. Ἐπί-

σης ή πολιτεία θά ἔπρεπε νά ἀποφασίση τήν μισθολογική ἑξομοίωση τῶν καθηγητῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως μέ ὀρισμένους ἄλλους πτυχιούχους πού χρησιμοποιεῖ, ἀφοῦ τὸ ἔργο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ δὲν εἶναι ποσῶς κατώτερο ἀπὸ τὸ ἔργο λόγου χάριν τοῦ γεωπόνου.

Ἐσαυτῶς θά ἔπρεπε νά ἐξασφαλισθῆ ἡ εὐχερῆς καὶ ἄνευ διατυπώσεων μετάβαση τῶν καθηγητῶν εἰς τὰ συνέδρια τοῦ ἐξωτερικοῦ κατὰ τὸ φθινόπωρο πρὸ τῶν παραδόσεων καὶ ἡ ἐπίσκεψή τους εἰς τὰ μεγάλα πνευματικά κέντρα τοῦ ἐξωτερικοῦ γιὰ ἐπιτόπια ἐνημέρωσή τους. Ἡ ἐξασφάλιση ἀπὸ τὴν πολιτεία τῶν ἀπαιτούμενων ὄρων γιὰ τὴν πλήρωση τῶν κενῶν τοῦ προσωπικοῦ καὶ ὁ περιορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φοιτητῶν στίς πραγματικῆς δυνατότητες τῶν ἀνωτάτων σχολῶν νά τοὺς μορφώσουν, θά ἐλευθερώσουν τὸν καθηγητὴ καὶ τὸν ὑφηγητὴ ἀπὸ τὴν διδασκαλία ἐκτὸς τοῦ εἰδικοῦ τῶν μαθήματος καὶ δύο ἢ τριῶν ἄλλων μαθημάτων πού δὲν τὸν ἀφήνουν νά ἀναπτύξῃ τὸν κλάδο του, θά τὸν ἀπαλλάξουν ἀπὸ τίς χιλιάδες τῶν ἐξεταζομένων φοιτητῶν πού εἶναι ἓνα βῆρος συντριπτικὸ καὶ διαλυτικὸ γι' αὐτόν. Ἔτσι, θά τοῦ δώσουν τὴν εὐκαιρία νά σκέπτεται, νά μελετᾷ, νά δημιουργῆ καὶ νά ἀναπτύσῃ τὸν κλάδο του μέ ὅσες δυνατότητες τὸν ἔχει ἐφοδιάσει ὁ Θεός.

β) Τὰ Πανεπιστήμια καὶ οἱ Ἀνώτατες Σχολῆς βοηθούμενες ὅπως εἶπαμε παραπάνω ἀπὸ τὸ κράτος, θά ἔπρεπε νά στραφοῦν πρὸς τοὺς ἐξῆς στόχους: Πρῶτον νά φροντίσουν μέ ὅση εἰδικὴ ἐπικουρία χρειάζεται ἀπὸ τὴν πολιτεία, νά βελτιώσουν πολὺ καὶ ὅσο εἶναι δυνατὸν ταχύτερο τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῶν ἀποφοίτων τῶν καθηγητικῶν σχολῶν. Τὸ κυριώτερο, ἀποτελεσματικώτερο καὶ ταχύτερο μέσο γιὰ τὴν ἐπιτευξὴ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ εἶναι ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο παλεύουμε 30 χρόνια τώρα (βλέπε τὸ βιβλίον μας «Ἡ οικονομικὴ ἐπιστῆμη εἰς τὴν Ἑλλάδα», Ἀθῆναι, 1943, σελ. 131 κ.έ. ἐκδόσις Παπαζήση), δηλαδὴ ἡ χορήγησις γιὰ ὑποχρεωτικὴ μελέτη ἐκτενῶν μᾶλλον καὶ ἀνεγνωρισμένου κύρους μεταφράσεων ξένων γενικῶν συγγραμμάτων. Αὐτὰ τὰ συγγράμματα θά πρέπει νά χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς φοιτητὰς ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων καθηγητῶν. Εἶναι παραπάνω ἀπὸ γνωστὸ ὅτι γιὰ πολλοὺς ἐπιστημονικοὺς κλάδους συγγράμματα πλήρη καὶ ἐπαρκῆ δὲν ὑπάρχουν στὴ γλῶσσα μας. Ἔτσι, εἶναι μάταιο νά περιμένουμε ἄρτια κάπως κατάρτιση τῶν φοιτητῶν, ἀφοῦ κατὰ τὴν γνώμη μας τουλάχιστον τὰ 50 τοῖς ἑκατὸ τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῆς ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ καλὸ, συγχρονισμένον καὶ πλήρες σύγγραμμα. Ἀπαραίτητο θά ἦταν μάλιστα ὅλες οἱ ἀνώτατες σχολῆς νά ἐφοδιάζωνται μέ τέτοια συγγράμματα. Τὰ ἀποτελέσματα θά ἦταν θετικὰ ἀκόμα καὶ στὸ τέλος τοῦ πρώτου χρόνου τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ τοῦ μέτρου. Δεύτερον, νά κατανέμουν τὸ σύνολο τῶν φοιτητῶν κάθε ἔτους σπουδῶν εἰς τμήματα μὴ ὑπερβαίνοντα τοὺς 25 φοιτητὰς, εἰς τὰ ὅποια ὁ ἐπικουρικὸς καθηγητὴς ἢ ὁ ὑφηγητὴς ἢ τὸ πολὺ ὁ ἑξαιρετικὰ εἰδικευμένος ἐπιμελητὴς θά ἀνέλυε διεξοδικῶς τὰ κρισιμότερα κεφάλαια τοῦ μαθήματος, θά ἔδινε καθοδηγήσεις εἰς τοὺς φοιτητὰς καθὼς καὶ σχετικὴ μικρὴ βιβλιογραφία καὶ θά ἀνέπτυσσε διάλογο μέ αὐτοὺς στὰ κεφάλαια αὐτά. Ἡ γε-

νίκευση αὐτοῦ τοῦ τρόπου καταρτίσεως καὶ ἡ συνέχιση καὶ βελτίωσή του θὰ ἐπέτρεπε στὸν φοιτητὴ νὰ διαμορφώσει πνευματικὴ αὐτενέργεια, δυνατότητα κρίσεως καὶ κριτικοῦ ἐλέγχου καὶ τὴν δική του ἀποψη ἐπάνω σὲ κάθε ζήτημα. Περαιτέρω ὁ τρόπος αὐτὸς θὰ ἐπέτρεπε τὴν καθ' ἑκάστη ἐβδομάδα ἐκτίμηση τῶν ἐπιδόσεων καὶ τῆς ἐπιμελείας κάθε φοιτητοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο θὰ καταστοῦσε δυνατὴ τὴν βαθμιαία παραμέριση τῶν τμηματικῶν ἐξετάσεων σὰν περιττή. Ὁ τακτικὸς καθηγητὴς θὰ εἶχε τὴν διεύθυνση καὶ τὴν παρακολούθηση τοῦ ὅλου συστήματος καταρτίσεως καὶ ἡ διδασκαλία του θὰ ἀνεφέρετο στὶς πρὸ κεντρικὲς καὶ γενικὲς γραμμὲς καὶ τὰ καθολικότερα προβλήματα τοῦ ὅλου ἐπιστημονικοῦ κλάδου. Θὰ διηύθυνε ἐπίσης τὴν ὅλη ἐρευνητικὴ προσπάθεια τοῦ κλάδου του. Τρίτον, νὰ ὑποδεικνύουν κάθε χρόνο ἓναν ἀξιοζώνον ἀριθμὸ ἀριστευόντων φοιτητῶν, ἓνα μέρος τῶν ὁποίων θὰ ἀπεστέλλετο στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ ἀνώτερες σπουδές, ἓνα ἄλλο θὰ προσκατηθύνετο στὰ Ἰδρύματα Ἐρεῦνης ἐντὸς τῆς χώρας καὶ ἓνα ἄλλο θὰ προσελαμβάνετο σὲ εἰδικὲς δημόσιες ὑπηρεσίες. Τέταρτον, νὰ ἀναπτύσσουν ἐπαφὴ καὶ συνεργασία μὲ τὴν πρακτικὴ ζωὴ, δηλαδή μὲ τὶς ἐπιχειρήσεις καὶ τὶς δημόσιες ὑπηρεσίες. Τὰ πανεπιστήμια καὶ οἱ ἀνώτατες σχολὲς θὰ ἔπρεπε ἀπαραιτήτως νὰ μελετοῦν τὰ προβλήματα τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν μὲ εἰδικὰ ἰδρύματα ἐρεῦνης καὶ νὰ γνωστοποιοῦν τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν τοὺς σ' αὐτὲς καθὼς νὰ ἀπαντοῦν στὰ ἐρωτήματά τους. Ἡ πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν ἀλλὰ καὶ τῆς πράξεως ἀπαιτεῖ τὴν συνεργασία αὐτὴ ποὺ εἶναι κανόνας στὶς προηγμένες χώρες τοῦ ἐξωτερικοῦ.

γ) Οἱ φοιτητὲς θὰ ἔπρεπε μὲ τὴν σειρά τους νὰ συμβάλουν μὲ ὅλη τους τὴν διάθεση καὶ δύναμη στὸ ὅλο ἔργο τῆς ἀνακαινίσεως τῆς ἀνωτάτης παιδείας. Συγκριμένα: Θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποβάλουν τὴν καταστρεπτικὴ νοοτροπία ὅτι πρῶτος στόχος τῆς ἐργασίας τους εἶναι τὸ «δίπλωμα» καὶ ὄχι ἡ κατάρτιση καὶ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ δυναμισμοῦ τους. Θὰ ἔπρεπε νὰ παύσουν ἀγωνιζόμενοι γιὰ τὴν παροχὴ διεκολύνσεων στὶς ἐξετάσεις καὶ τὸν περιορισμὸ τῆς ὕλης ποὺ διδάσκεται καὶ ἐξετάζεται. Θὰ ἔπρεπε νὰ συνηθίσουν σιγὰ-σιγὰ στὴν σκέψη ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοῦ προσώπου ποὺ κάνει ἀνώτερες σπουδές εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ ἀνάληψη εὐθυνῶν καὶ θυσιῶν καὶ ὅτι ἡ ἐπαγγελματικὴ ἀποκατάσταση καὶ οἱ ὕλικες ἀμοιβές θὰ ἦταν τὸ φυσικὸ ἐπακόλουθμα τῶν προσωπικῶν τους μόχθων καὶ ἐπιδόσεων. Ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, καὶ μάλιστα περισσότερο ἀπ' αὐτοὺς οἱ φοιτηταί, πρέπει νὰ ἔχουν ζωηρὰ στὴν συνείδησή τους τὴν εὐθύνη τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς προόδου τους. Ἐτσι ὁ φοιτητὴς πρέπει νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι εἶναι συμφέρον του νὰ μὴ περιορίζεται μόνον στὸ σύγγραμμα τοῦ καθηγητοῦ του σὲ κάθε μάθημα, ἀλλὰ ἀπαραιτήτως νὰ ἔχη τοῦλάχιστον καὶ ἓνα ἄλλο σύγγραμμα (κατὰ προτίμηση μεταφρασμένο) γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν δυνατότητα καὶ δεύτερης εἰκόνας καὶ παρουσιάσεως κάθε μαθήματος. Αὐτὸ εἶναι ὁ ἐλάχιστος κανόνας σὲ ὅλα τὰ πανεπιστήμια

τῶν προηγμένων χωρῶν. Θὰ ἔπρεπε ἐπίσης οἱ φοιτητὲς νὰ ἐπέκτειναν τὸν κύκλο τῶν ἐνδιαφερόντων τους καὶ νὰ ἐπωφελοῦντο ἀπὸ τὸν μεταφραστικὸ ἐκδοτικὸ ὄργανισμὸ τῶν τελευταίων δύο ἐτῶν. Θὰ ἔπρεπε ἐπίσης ὁ φοιτητὴς νὰ ἀντιληφθῇ σιγὰ - σιγὰ ὅτι οἱ μόχθοι του γίνονται πρῶτα πρῶτα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ ὅτι τελικὰ ἡ ἐπιστήμη εἶναι ὅπως σωστά ἔλεγε ὁ Νίτσε μιὰ δύναμη ποὺ κάνει αὐτὸν ποὺ τὴν κατέχει ἰκανὸ νὰ ἐπιβάλλεται. Ἐξ ἄλλου, ὁ φοιτητὴς θὰ ἔπρεπε νὰ καταλάβῃ βαθεῖα ὅτι τὸ προσωπικὸ του συμφέρον καὶ ἡ πρόδοός του τοῦ ἐπιτάσσει μὲ κάθε τρόπο νὰ μάθῃ μιὰ Ξένη Γλῶσσα, γιατί ὅση ἐπιμέλεια καὶ ἂν ἔχη, ἡ χώρα μας γιὰ τοὺς γενικώτατους ἱστορικοὺς λόγους ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ δώσῃ τὸ σύνολον τῶν ἐφοδίων ποὺ χρειάζεται καὶ ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς. Ἰδίως ἡ χώρα μας δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ τὴν μεγάλη ποικιλία τῶν πνευματικῶν κατακτήσεων ποὺ προσφέρουν οἱ χώρες ποὺ ἔχουν τώρα τὰ σκῆπτρα στὴν πρόοδο (ὅπως τὰ εἶχε ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα π.Χ. μέχρι περίπου τὸν 4ον μ.Χ.), καθὼς καὶ τίς διαρκῶς ἀνανεούμενες μεθόδους, ἀνακαλύψεις, βελτιώσεις, τροποποιήσεις καὶ ἀνανεώσεις σὲ κάθε κλάδο. Ἄς συγκρίνουμε μόνον τὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ ποὺ ἔχουμε ἑμεῖς καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν οἱ ξένοι καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ποσότητος καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ποιότητος καὶ θὰ πεισθοῦμε γιὰ τὴν ἀπαραίτητη ἀνάγκη ἐκμαθήσεως μιᾶς τουλάχιστον ξένης γλώσσας.

δ) Τὸ ὅλον πνευματικὸν περιβάλλον εἶναι ὁ δυσχερέστερος παράγων ἐπάνω στὸν ὁποῖο μποροῦν νὰ γίνουν ἐπεμβάσεις πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς βελτιώσεως τῆς ἀνωτάτης παιδείας. Καὶ τοῦτο γιατί τὸ περιβάλλον αὐτὸ εἶναι συνάρτηση ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τῆς ὅλης ἱστορικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἐξελιξεως τῆς χώρας μας καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο διότι αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ ὀργανικὸς χαρακτήρας του τοῦ ἐπιτρέπει μόνον σιγανές, ἀδιόρατες καὶ βαθμιαῖες μεταβολές. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ περιβάλλον εἶναι μιὰ συνισταμένη, ἡ πραγματοποίησις πολλῶν ἀπὸ τίς προϋποθέσεις καὶ τὰ αἰτήματα ποὺ διαγράψαμε παραπάνω, θὰ σημάνουν τὴν ἔναρξιν ὀρισμένων βελτιωτικῶν μεταβολῶν. Μιὰ τέτοια μεταβολὴ ἄρχισε νὰ παρατηρεῖται ἀπὸ διετίας μὲ τὸ μεγάλο μεταφραστικὸ καὶ ἐκδοτικὸ ὄργανισμὸ ποὺ ἤδη ἐσημειώσαμε καὶ ὁ ὁποῖος ἀφοῦ συνεχίζεται ἀποτελεῖ μιὰ σημαντικὴ ἔνδειξιν ὅτι ὁ κόσμος τῶν νέων ἰδίως ἄρχισε νὰ διψᾷ περισσότερο γιὰ μάθησιν.

Τώρα πιά ποὺ κάναμε ὅλον αὐτὸν τὸν ἀπαραίτητο γῦρο στὰ πολὺ βασικὰ σημεῖα τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ προβλήματος, μποροῦμε νὰ δοῦμε κάπως εὐκρινέστερα πῶς ἐντάσσεται καὶ ποιά θέσις κατέχει στὸ σύνολο τοῦ προβλήματος αὐτοῦ τὸ σύστημα τῶν ἐξετάσεων εἰς τὰ Πανεπιστήμια καὶ τίς Ἀνώτατες Σχολές. Οἱ ἐξετάσεις αὐτὲς κατ' ἀνάγκην δὲν μποροῦν νὰ ὀδηγήσουν στὴν διαπίστωση τῆς πνευματικῆς αὐτενεργίας καὶ τῶν δυνατοτήτων κρίσεως τοῦ φοιτητοῦ, παρά κατὰ ἕνα μέτριον μέρος. Καὶ τοῦτο κυρίως γιατί ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτητῶν εἶναι τεράστιος καὶ

τὸ προσωπικὸ τῶν καθηγητῶν καὶ ὑφηγητῶν ἐξαιρετικὰ περιορισμένο. Τὸ ὑπόλοιπο καὶ μεγαλύτερο μέρος ἀναπόφευκτα στρέφεται πρὸς τὴν διαπίστωση τῶν μνημονικῶν ἱκανοτήτων τῶν φοιτητῶν.

Πάντως ἡ διαπίστωση τῶν μνημονικῶν ἱκανοτήτων πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι (μερικῶς τουλάχιστον) εἶναι ἐπιβεβλημένη, διότι ὁ φοιτητὴς πρέπει νὰ ἔχη ἀποκτήσει μιὰ βασικὴ γνώση τῶν γενικῶν ἀρχῶν, προτάσεων, ὑποθέσεων καὶ θεωρητικῶν ἀντιλήψεων κάθε μαθήματος, καθὼς βέβαια, καὶ ἐκτὸς τούτου καὶ τὸν εἰδικὸ τρόπο προσανατολισμοῦ τῆς σκέψεως ποῦ ἀπαιτεῖ κάθε ἐπιστημονικὸς κλάδος. Πάντως, ἡ συνέχιση τοῦ παρόντος συστήματος δὲν συμβάλλει εἰς τὴν προαγωγή τῆς αὐτενεργείας καὶ τῆς κριτικῆς δυνάμεως τοῦ φοιτητοῦ. Ἡ μεταβολὴ του ὅμως σὰν μεμονωμένου κρίκου τῆς ὅλης ἀλύσεως δὲν φαίνεται ἐφικτὴ, ἐὰν δὲν συνδεθῇ ἀπὸ τὴν πραγματοποίηση ὄλων τῶν αἰτημάτων καὶ προϋποθέσεων ποῦ ἀναφέραμε στὰ προηγούμενα.

Στὴν πιθανὴ προοπτικὴ τῆς μεταβολῆς τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων σὲ μαζικὰ φυτώρια ἐπιστημῶν - ρομπότ, ποῦ εἶναι περιχαρακωμένοι στὸν τομέα τῆς εἰδικότητός τους καὶ ἀποξενωμένοι ἀπὸ τὰ γενικότερα προβλήματα τῆς χώρας (ἀλλὰ καὶ τῆς σκέψεως γενικά), νομίζουμε ὅτι τουλάχιστον κάθε Ἑλληὴν ποῦ ἔχει κάποια σαφὴ συνείδηση τῶν ἀρχαίων πνευματικῶν ριζωμάτων τοῦ ἔθνους του, θὰ πρέπει νὰ ἔχη βαθύτατες ἀντιρρήσεις. Παρὰ τὸ ὅτι ἀναγνωρίζουμε ὅτι σωστὴ κατάρτιση τῶν νέων ἀπαιτεῖ ἐκ μέρους τους μιὰ ἐπίμονη ἀφοσίωση στὶς σπουδές τους καὶ μιὰ εἰδίκευση σὲ ἓνα δεδομένο κλάδο, ἀλλὰ καὶ ἀνάλογες προσπάθειες καὶ διαρρυθμίσεις ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ κράτους καὶ τῶν πανεπιστημίων, ἐν τούτοις, θεωροῦμε ὑποχρέωσή μας νὰ τονίσουμε ὅτι οὐδεὶς κλειστός καὶ περιχαρακωμένος εἰδικὸς μπορεῖ νὰ εἶναι πραγματικὸς ἐπιστῆμων καὶ γόνιμος μελετητὴς τῶν γενικωτέρων προβλημάτων τοῦ ἔθνους του ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὑπενθυμίζουμε ὅτι ὁ Πλάτων ὅταν εἶχε ἀντιμετωπίσει στὴν «Πολιτεία» καὶ τὸ «Θεαίτητο» σχετικὰ ζητήματα, εἶχε ὑποδείξει καὶ ἐπιμένει στὴν ἀνάγκη ὅπως ὁ ἐπιστῆμων καὶ μάλιστα αὐτὸς ποῦ μέλλει νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὰ κοινὰ, δηλαδὴ μὲ τὰ δημόσια θέματα, ὀφείλει ἀπαραίτητα νὰ ἔχη καλλιιεργήσει καὶ νὰ κατέχη μιὰ Καθολικώτατη Μόρφωση, μέσα στὰ πλαίσια τῆς ὁποίας θὰ ἐντάσση καὶ θὰ καλλιιεργῇ τὴν εἰδικότητά του. Ἡ ἔλλειψη μιᾶς τέτοιας καθολικῆς μορφώσεως θὰ κἀνὴ τὸν εἰδικὸ ἐπιστῆμονα ἄνθρωπο χωλὸ, μονόπλευρο καὶ ἀποξηραμένο. Ὁ κλειστός εἰδικὸς ἐπιστῆμων δὲν θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἐκτιμᾷ καμμιά ἄλλη ἐπιστῆμη ἐκτὸς ἀπὸ τὴν δική του καὶ θὰ νομίζει ὅτι μόνον ἡ δική του ἐργασία εἶναι σπουδαία καὶ οἱ ἄλλες δευτερεύουσες καὶ ἀμελητέες. Δὲν θὰ ξέρη σὲ ποιὸ σημεῖο τοῦ συνόλου τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γνώσεων εἶναι ἐντεταγμένη ἡ ἐπιστῆμη του, ποιὲς εἶναι οἱ σχέσεις καὶ οἱ ἐξαρτήσεις της ἀπὸ τίς ἄλλες ἐπιστῆμες καὶ τί ἐπικουρία μπορεῖ νὰ περιμένῃ ἀπ' αὐτές. Οἱ παρωπίδες ποῦ ἔχει δὲν θὰ τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ βλέπῃ τὰ σημεῖα τῶν συναντήσεων τῆς ἐπιστῆμης του μὲ τίς ἄλλες συγγενεῖς ἐπιστῆμες καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς συνδρομῆς καὶ τῆς συνεργασίας πολλῶν εἰδικῶν σὲ μιὰ κοινὴ

προσπάθεια, πού ἀποβλέπει στό καλό τοῦ συνόλου καί στήν πρόοδο ὄλων τῶν ἐπιστημῶν, περιλαμβανομένης καί τῆς ἰδικῆς του.

Δέν νομίζουμε ὅτι θά ἔπρεπε νά ποῦμε περισσότερο πάνω σ' αὐτό τὸ θέμα. Τελειώνουμε ὅμως μὲ δύο παρατηρήσεις: 1) Ὅτι δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο τὸ ὅτι ἡ σοφία τῶν αἰώνων ἔχει προσδώσει στά Γυμνάσια καί τὰ ἄλλα σχολεῖα μέσης ἐκπαίδευσέως τὸν χαρακτήρα τῶν ἰδρυμάτων Ἐγκυκλίου, Ἐγκυκλοπαιδικῆς καί Καθολικῆς Μορφώσεως. 2) Ὅτι ὁ Πλάτων, ὁ πνευματικὸς ἀρχηγέτης ὄλων τῶν αἰώνων, μετὰ πολλὴ σκέψη καί σύνεση καί σὲ ὄριμη ἡλικία εἶχε καταλήξει στό συμπέρασμα ὅτι ἐκεῖνοι πού θά ἡσχολοῦντο μὲ τὰ κοινὰ ἔπρεπε νά διέπονται ἀπὸ φρόνηση, ἀπὸ σύνεση, ἀπὸ ἐξαίρετο καί ὑποδειγματικὸ ἦθος καί ἀπὸ Καθολικὴ καί Φωτισμένη Κατάρτιση, πού θά τοὺς ἔκανε ἱκανοὺς νά βλέπουν στὸν κόσμον καί στήν ζωὴ τὰ σύνολα περισσότερο παρά τίς μερικότητες. Μὲ μιὰ λέξη οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὰ κοινὰ θά ἔπρεπε κατὰ τὸν Πλάτωνα νά μοιάζουν μὲ αὐτοὺς πού ὀνόμαζε «Βασιλικοὺς Ἄνδρες». (Βλέπε Πλάτωνος, Πολιτικός, 249 α). Γιὰ τοὺς παραπάνω λόγους νομίζουμε ὅτι σὲ ὅλα τὰ πανεπιστήμια καί τίς ἀνώτατες σχολές οἱ φοιτητὲς θά ἔπρεπε νά διδάσκονται ἐκτενῶς τὸ μάθημα τῆς «Εἰσαγωγῆς στήν Φιλοσοφία» καθὼς καί τὸ μάθημα τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας».